

таго, падобныя словы садзейнічаюць раскрыццю ідэйнага зместу твора, выяўленню аўтарскай задумы.

ЛІТАРАТУРА

1. Беларуская мова. Энцыклапедыя / Пад рэдакцыяй А.Я. Міхневіча. – Мінск: БелЭн імя П. Броўкі, 1994. – 545 с.
2. Караткевіч, У. Каласы пад сярпом тваім. / У. Караткевіч. – Мінск: Маст. літ., 1998. – 704 с.

УДК 746.1

Студ. А. В. Калян
Навук. кір. дац. Т. М. Федарцова
(кафедра беларускай філалогіі, БДГУ)

АСАБЛІВАСЦІ ТКАЦТВА НА ПАЛЕССІ

Чалавецтва ў сваім развіцці прайшло шмат гістарычных этапаў і ў кожным з іх мастацтва заставалася такім жыццёва неабходным, як паветра, ежа, адзенне, дах над галавой. Так і ткацтва. Яно з'явілася ў адпаведны гістарычны момант і паступова вырастала, мянялася разам з чалавекам, удаस्कанальваліся яго формы, кірункі, папаўнялася каляровая гама.

Вышываны ці тканы ручнік – адно з самых распаўсюджаных і старажытных рамёстваў беларускага народнага прыкладнага мастацтва. Ручнік – рэч глыбока сімвалічная, шматзначная. Вышываная, узорыста вытканая тканіна выклікае ў нас шмат пачуццяў і асацыяцый. Створаны па законах мастацтва ручнік упрыгожвае побыт і адначасова з'яўляецца сімвалічным напамінам пра нябачныя сувязі, што знітоўваюць асобнага чалавека з Богам, родам, продкамі. Сваёй прысутнасцю ў хатнім чырвоным куце ці ў царкве на абразях, на прыдарожным ці надмагільным крыжы ручнік адзначае тую прастору, у якой чалавек праз словы малітвы здольны ўзняцца да спасціжэння складаных сувязей з Сусветам.

Ручнік адлюстроўвае гісторыю народа, яго дух, творчыя памкненні і мастацкае светаўспрыманне. Гэта найкаштоўнейшы здабытак беларускай культуры і мастацтва. Нажаль мы ледзве не страцілі падобнае ўмельства стварэння беларускага ручніка. Але ёсць яшчэ на нашай зямлі дбайныя майстры, якія не толькі самі валодаюць складанай тэхнікай нацыянальнага ткацтва, але і навучаюць моладзь. Ад іх я таксама навучылася гэтаму мастацтву і нават двойчы была лаўрэатам конкурса маладых ткачоў.

Слова ручнік адбываецца ад кораня «руш», «рух». У слоўніку Фасмера «рушыць» – гэта значыць ламаць, ірваць. Таму ручнік – адарваны кавалак тканіны, адрэз. Палотны ткаліся вельмі доўгія. Нашы продкі для вырабу ручніка рвалі вытканую тканіну, пра што нагадваюць махры на сучасных ручніках. Справа ў тым, што ткацтва з’явілася задоўга да вынаходства металічных нажоў і нажніц. Правільна вытканая тканіна рвецца роўна па долевай ці папярочнай нітцы, у залежнасці ад кірунку прыкладзеных высілкаў.

Сугучча са словам «рука» дае нагоду хібнага тлумачэння слова, бо для выцірання рук выкарыстоўваліся так званыя: *уцірка*, *шырынка*, *рукацёрка*. Пазней ручніком пачалі называць ласкут тканіны, якая вісіць пры мыйніку. Гэта мог быць і кавалкі палатна невялікай даўжыні і меней упрыгожаны ў параўнанні з сапраўдным ручніком. Пра малы памер ручніка для рук кажа прыказка: «Адным рукацёрнікам выцірацца – на тым свеце не разлучацца». Верагодна, уціркамі станавіліся часткі старых непрыдатных ручнікоў, бо ў сялянскім побыце старыя тканыя вырабы ніколі не выкідваліся, а зношваліся літаральна да матузкоў.

Дакладна не вызначана, як выглядаў старажытны беларускі ручнік, але можна дапусціць, што ён быў трохі меншы па сваіх памерах за сучасны, вырабляўся нескладанымі спосабамі ткацтва, амаль што не арнаментаваліся. Пазней ручнік адначасова вылучаўся вытанчаным малюнкам і відамі аздаблення. У каларыстычных адносінах пераважалі шэра-белыя ці прыглушаныя чырвона-карычневыя адценні льнянога прадзіва, адбеленага або пафарбаванага раслінным рэчывам.

Канкрэтныя знаходкі ручніка датуюцца перыядам Кіеўскай Русі. Ён быў звычайным для тагачаснага побыту прадметам. Ручнік ўжо тады арнаментавалі і заўсёды ставіліся да палатніны з пашанай. Варта прыгадаць кіеўскі скарб, знойдзены ў 1876 г., які складаўся са 120 сярэбраных манет часоў Старажытнай Русі. Без сумніву, яны апынуліся ў зямлі з прычыны татарскай навалы, таму і былі спехам закапаны, абгорнутыя толькі тканінай. Ёю аказаўся вышыты ручнік, сатлелыя рэшткі якога і выцягнулі з глебы разам з манетамі. Шчасліваму захаванню палатніны ў дадзеным выпадку садзейнічала знаходжанне яе са значнай колькасцю металічных, тым больш сярэбраных рэчаў.

Сапраўдны ручнік пры шырыні каля 35-40 см мае даўжыню 3-5 і больш метраў, багата ўпрыгожаны вышыўкай, спецыяльным прыёмам ткацтва, стужкамі, карункамі. Пагадзіцеся, што такім дэкаратыўным вырабам немагчыма выціраць рукі.

Больш дакладныя звесткі пра беларускі ручнік пакінула Сярэднявечча. Ручнік згадваецца ў дакументах гарадскіх судоў Мінска, Магілёва, Брэста, Гродна, Вільні, Слоніма, Віцебска і іншых гарадоў як адзін з папулярных прадметаў гарадскога і сялянскага побыту. Тады карысталіся простымі ўціральнікамі, а ўзорыстыя вышываныя ручнікі з хатняга палатна складалі пасаг і вязковай, і гарадской дзяўчыны. У той час ручнік набыў аднакі каштоўнай дэкаратыўнай рэчы і разам з іншымі мастацкімі тканінамі з'яўляўся прадметам гандлю.

Тая акалічнасць, што беларусы ведалі ручнікі і блізкіх, і даволі далёкіх заходнееўрапейскіх краін, не перашкаджала ім трымацца свайго ўласнага арнаментальна-каляровага стылю, які адразу ж выдаваў «полотенце шитое литвинами. Падобны выраб адлюстраваны на гравюры «Ф. Скарына», змешчанай у кнізе «Быццё» 1517–1519 гг., дзе вядомы асветнік паказаны за маленькім рабочым столікам, пакрытым багата арнаментаваным ручніком. Наяўнасць ручніка, ды яшчэ ў цэнтральнай частцы гравюры, наўрад ці выпадковая. Трэба думаць, наш славуты першадрукар быў добра знаёмы з культурай сваёй зямлі. Таму тканіна на гравюры сканцэнтравана перадае выразныя рысы беларускага ручніка: ромба-геаметрычны арнамент, скампанаванасць яго ў папярочныя палосы, разбеленасць фонам, доўгія махры. Асаблівасці аздаблення палатна паказаны старанна і досыць рэалістычна, тут угадваецца стылістыка вырабаў паўночна-ўсходняй Беларусі, мастацкі канон якіх, устойлівы і яркі, яшчэ сустракаецца на тканінах XIX стагоддзя.

Шматлікія ўзоры беларускага народнага ткацтва і вышыўкі ручнікоў сведчаць пра вялікі талент жанчын-беларусак, якія стваралі сапраўдныя шэдэўры народнага мастацтва. Умоўна Беларусь можна падзяліць на шэсць гісторыка-этнаграфічных рэгіёнаў: Заходняе Палессе, Усходняе Палессе, Падняпроўе, Паазер'е, Цэнтральная Беларусь і Панямонне. Ручнікі з гэтых рэгіёнаў вызначаюцца асаблівымі рысамі.

Ручнікі Заходняга Палесся (рэгіён займае асноўную частку тэрыторыі Брэсцкай вобласці) адрозніваюцца дамінаваннем у іх папярочных чырвоных палос рознай шырыні, якія рытмічна запаўняюць усю палатніну белага ці шэрага ручніка ці канцэнтруюцца на ягоных канцах. Гэта найстаражытныя спосабы магічна-рытуальнай маркіроўкі тканіны, звязаныя з верай у засцерагальныя ўласцівасці чырвонай паласы. Такія ручнікі могуць быць аднесены да найбольш архаічнага тыпу абрадавых прадметаў.

Ва ўсходнепалесскіх ручніках (заходняя частка Гомельскай вобласці, Ганцавіцкі раён, паўднёвая частка Лунінецкага раёна Брэсцкай вобласці) сінтэзаваны дзве моцныя культурныя традыцыі: заходнепалеская чырвона-белая паласатасць і падняпроўская семантычна-знакавая насычанасць чырвонага ромба – геаметрычнага арнаменту.

Падняпроўскія ручнікі ўражваюць насычанасцю і каларытнасцю чырвонага колеру адчувальнай архаікай і семантычнай сутнасцю ромба-геаметрычнай арнаментыкі, багаццем і прыёмаў, і спосабаў ткацтва, вышыўкі, карункавага аздаблення. Выразная распазнавальнасць традыцыйных абрадавых тканін Падняпроўя абумоўлена гісторыка-этнаграфічнымі асаблівасцямі ў захаванні генетычнай беларускасці, абаронцам яе ад традыцый рускага і ўкраінскага этнасаў.

У арнаментальным арсенале вышываных і тканых паазерскіх ручнікоў побач з геаметрычнымі ўзорамі знаходзім раслінна-парасткавыя матывы, выявы птушак і дрэваў, якія амаль не сустракаюцца ў іншых рэгіёнах Беларусі. У вышыўцы ручнікоў Паазер'я сустракаецца таксама старажытная тэхніка двухбаковага шыва-роспісу.

Ручнікам Цэнтральнай Беларусі ўласцівы шматбардзюрныя кампазіцыі з рамбічна-геаметрычным арнаментам па канцах, якія выкананы ў тэхніках вышыўкі наборам і бранага двухуточнага ткацтва.

Памямонскія ручнікі высакародныя, не кідкія ў сваёй дэкаратыўнай стрыманасці. У іх каларыстыцы пераважаюць натуральныя колеры – шэра-льняны і белы.

Такім чынам, ручнікі – своеасаблівая аповесць пра жыццё народа і яго працу, шчасце і нястачы, мары і спадзяванні. Яны адыгрывалі і адыгрываюць вялікую ролю ў народных абрадах і святах.

УДК 398.2

Студ. К. М. Казачэнка
Навук. кір. дац. Т. М. Федарцова
(кафедра беларускай філалогіі, БДТУ)

ВОБРАЗ ДУБА Ў ФАЛЬКЛОРЫ І ЛІТАРАТУРНЫХ ТВОРАХ

Адным з дрэў, якое больш за ўсё шанавалі славяне, лічыцца дуб. Карціну свету славяне ўяўлялі абавязкова з вялізарнейшым дрэвам, часцей дубам, якое расло пасярод зямлі. Вяршыня яго ўзыходзіла да нябёс, а карані дасягалі апраметнай. Нашы продкі лічылі, што па гэтаму дрэву можна трапіць у іншы свет – падземны ці завоблачны, і